

”Elsk meg først, så kan jeg leke med de andre”

Av privatpraktiserende psykologspesialist Joachim Haarklou
Noroddveien 2, 4816 Kolbjørnsvik, 92 29 44 38, www.haarklou.no, joachim@haarklou.no

Denne artikkelen ble første gang trykket i Adopsjonsforum nr. 1 2011

Barnehagens utvikling går raskere og raskere. Avdelinger blir større, de største tar i dag imot flere hundre barn. Halvdagsplasser blir det færre av, og barneparken finnes nesten ikke lenger, de er omgjort til heldagsbarnehager. Debatten om døgnåpne barnehager er også i gang. Det samme gjelder debatten om full barnehagedekning for ettåringer, som videreføres til debatten om barnehageplikt for femåringer – noe Norge ennå ikke har. Det debatteres dessuten om det skal gis dataopplæring i barnehagen.

Utviklingen reiser en del spørsmål om hvem som har retten til å definere hva som er barnets beste. Hvorfor skal barn gå i barnehage i det hele tatt? Hvor tidlig skal barna begynne? Hvor lenge skal barna gå om gangen? Skal de gå i hel stilling eller i halv stilling (barnepark eller halvdagsplass)? Skal de tilbringe flere timer i barnehagen per dag, enn hva de voksne som er ansatt i samme barnehage har lov til å arbeide? Bør ikke Arbeidsmiljøloven også gjelde for barn? Skal barna overnatte i barnehagen? Hvor store avdelinger skal de ferdes på? Kan en barnehageplass fungere som et forebyggende barnevernstiltak ved omsorgssvikt?

Lange dager

Hva de minste angår: I 2007 gikk over halvparten av landets ettåringer i barnehage, og om lag tre fjerdedeler av disse gikk 41 timer i uken (Turid Berg-Nilsen, 2007). Noen ettåringer gikk 51 timer i uken, med andre ord 14 timer mer enn foreldrenes fulle arbeidsuke (Simen Tveitereid, 2008). Arnt Ove Engelién skrev den 9.1.2009 i Morgenbladet: «Hva om norsk barnehagepolitikk skaper mer utrygge barn? Vi vet at utrygg tilknytning henger tett sammen med atferdsvansker. Hva om barnehagepolitikken er det som har bidratt til at det er større atferdsproblemer i norsk skole enn det var før?» Fagfolk har uttalt at babyer ikke bør ha en 40 timers barnehageuke. Har de det, øker risikoen for å utvikle psykiske og sosiale vansker (Turid Berg-Nilsen, Adresseavisen 15.9.2008).

Det er også blitt sagt at det er ressurssterke og trygge barn som profitterer på å gå i barnehage (Klaus Grossmann, på den nordiske tilknytningskonferansen i Oslo 15.10.2007), og at barnehagene ofte ikke tilfredsstillere behovene til de minste barna (Lars Smith i VG, 9.8.2010). Stadig flere stiller altså spørsmålstegn ved om barnehagen bare er et gode for barn, spesielt for de minste. Problemstillingen gjelder så langt alle barn. Hva med adopterte barn og deres behov for å gå i barnehage? Jeg har tidligere uttalt at ettåringer ikke bør gå i barnehage (Bergens Tidende, 15.10.2008), og at adopterte har et særlig behov for å være lenger hjemme hos sine nye tilknytningspersoner. I denne artikkelen ønsker jeg å redegjøre for hvorfor nyadopterte ikke bør gå i barnehagen. For å skjønne dette, må man skjønne utviklingspsykologisk teori og i hvilken rekkefølge barn utvikler seg.

Huset med de tre etasjene

For å forenkle forståelsen av barns utvikling, vil jeg presentere «Huset med de tre etasjene». Jeg har i min artikkel «Emma tvert imot eller noe mer; Hun trenger TIFA, de tilknytningsfremmende aktiviteter» (fra 2007, revidert 2010), redegjort for at barn utvikler seg som et hus i tre etasjer. Den første etasjen er den emosjonelle med utvikling av en følelsesmessig grunntilknytning, fokusert til en hovedomsorgsperson. Denne

hovedomsorgspersonen er for det meste mor, men kan også være far. Man tenker seg at grunntilknytningen skjer hjemme hos hovedomsorgspersonen(e) i barnets to første leveår. Den andre etasjen er den sosiale, der barnet utvider sine primære tilknytningserfaringer med foreldrene til også å gjelde andre mennesker, og hvor det dermed utvider sin sosiale radius. Dette finner sted i tre- til femårsalderen, og for flere og flere i barnehagen. Den tredje etasjen er den kognitive, forståelsesmessige, der barnet utvikler seg til å bli et intellektuelt vesen. Dette starter i stor grad ved skolestart. Det er trapper mellom etasjene med mulighet for å gå litt frem og tilbake. I tillegg er barn individuelt like forskjellige som de ulike husene i en by. Huset med de tre etasjene tydeliggjør at det er emosjonell utvikling som utgjør grunnsteinen for all videre utvikling både sosialt og kognitivt. Det nytter ikke å bygge et hus, og begynne med andre etasje. Det er første etasje som må bygges først, deretter andre og så tredje etasje.

Den emosjonelle utviklingen

Det er nødvendig at barn har gjort tilknytningserfaringer i forholdet til en mor eller far, før de kan ta disse med seg inn i andre relasjoner. Dette er psykolog og psykiater John Bowlbys indre arbeidsmodeller: fra erfaring, over til forventning, og videre til internalisering. I første etasje erfarer barnet å bli sett og hørt, det forventer å bli sett og hørt, og barnet gjør dette etter hvert til en del av seg. Det vil si at barnet til slutt gir tilbake hva det har fått. Slik er barnet et speilbilde av sin erfarings- og tilknytningshistorie, og gjør med andre mennesker i sitt liv, som det mor/far gjorde med det i husets første etasje. En trygg og fokusert tilknytning i første etasje fører til en prososial samleksamferd med jevnaldrende i andre etasje.

Barn som har utrygge tilknytningserfaringer, vil ta disse med seg inn i andre etasje, å gjøre med andre personer det som tilsvarer tilknytningserfaringer de gjorde seg i første etasje. Dette vil raskt kunne observeres og forstås som atferdsvansker i barnehagen. Slik kan det dannes en hypotese om at utrygg tilknytning vil bidra til et atferdsavvik hos barnet i barnehagen, og i skolen.

Ulik bakgrunn

Adopterte barn kan ha svært forskjellig bakgrunn. Noen har opplevd alvorlig emosjonell deprivasjon (følelsesmessig understimulering) under barnehjemsoppvekst, med defokuserte tilknytningserfaringer (barnet har hatt mange tilknytningsspersoner). Noen har hatt oppvekster med krig, vold, rus, prostitusjon og fattigdom. Andre har hatt en mor med et omsorgsoverskudd, og har dermed gjort seg positive tilknytningserfaringer, men politiske forhold har ført til at moren ikke klarte å beholde barnet og måtte frigi det for adopsjon. Som gruppe har (utenlands)adopterte barn opplevd tap av hovedtilknytningssperson, for dårlig kvalitet i omsorg, og dermed fravær av trygg tilknytning. Sagt med Bowlbys ord, består disse barnas indre arbeidsmodell av å erfare at de ikke kunne stole på mor, videreført til en forventning om ikke å kunne stole på mor, med en påfølgende generalisering der de ikke stoler på noen i denne verden.

Grunntilknytning på nytt

Den emosjonelle, trygge grunntilknytningen, fokusert til en hovedtilknytningssperson, som det adopterte barnet har gått glipp av, må relæres etter at det er blitt adoptert. Dette tar tid og bør ikke gjøres i barnehagen. Min tommelfingerregel er at den nyadopterte skal gjenta forsømt emosjonell omsorg i dobbelt så lang tid som han eller hun var gammel ved ankomst. Det vil si at et barn som adopteres to år gammelt, skal være hjemme i fire år hos sine nye hovedtilknytningsspersoner, slik at det kan begynne i husets andre etasje med sosial utvikling i barnehagen, seks år gammelt. Da blir det ikke nødvendigvis barnehage på dette barnet, i tillegg anskueliggjør eksempelet at det også kan falle naturlig med utsatt skolestart. Barn som adopteres fem år gamle, skal i følge tommelfingerregelen være hjemme to ganger fem år, det

vil si i ti år, før de så 15 år gamle er klare til å begynne i barnehagen. Dette er selvfølgelig ikke mulig å gjennomføre i virkeligheten. Men for at første etasje skal være mest mulig på plass før barnet etter hvert må begynne på skolen, vil jeg anbefale at man er hjemme med barnet så lenge som mulig, fremfor å tenke at barnet må rekke å sosialiseres i barnehage først (noe helsestasjonspersonale og sykepleiere ofte anbefaler).

Gjentakelse av emosjonell grunnlæring tar ikke bare tid, det er en forutsetning at den skjer sammen med barnets nye og fremtidige tilknytningsperson(er), og ikke under offentlig omsorg. Ut fra dette perspektivet, er det ikke lurt å dele permisjonstiden mellom adoptivforeldrene. Det er selvfølgelig mulig å dele permisjonstiden ved at en av foreldrene er hjemme med barnet første del, og at den andre er hjemme siste del. Min anbefaling er likevel at én av foreldrene tar ut hele permisjonstiden. Dette gjelder særlig dersom barnet forut for adopsjonen er vokst opp under defokusert tilknytning på barnehjem. Det sier seg selv at et menneske som emosjonelt oppholder seg på femårsstadiet resten av livet på grunn av mangelfull tilknytning, fungerer dårlig.

Å hoppe over første etasje med emosjonell utvikling hvor barnet utvikler en trygg, fokusert tilknytning, vil på sikt kunne innebære en emosjonell skade og utvikling av en utrygg tilknytning. I de alvorligste tilfeller utvikler barnet en tilknytningsforstyrrelse, som i voksenalder i verste fall går over i en kronifisert personlighetsforstyrrelse. Disse personlighetsforstyrrelsene er i hovedsak meget vanskelige å behandle, og samtidig invalidiserende.

Når er barnet klart?

Hvordan vet jeg om mitt barn er modent nok til å begynne i barnehagen? Spørsmålet gjelder både norske, egenfødte barn og adoptivbarn. Barnehagen er et nydelig sted å være for barn som er ferdig med emosjonell utvikling og har utviklet en fokusert, trygg tilknytning i den første etasjen. Psykologen Mary Ainsworth fant i et eksperiment (Fremmedsituasjonen, 1978) at barn enten utvikler trygg tilknytning, eller avvikende tilknytningsformer som utrygg-avhengig tilknytning, utrygg-unnvikende tilknytning og desorganisert-desorientert tilknytning. I fremmedsituasjonen til Ainsworth ble disse tilknytningsmønstrene tydelige på bakgrunn av observasjoner av barn som ble forlatt av sin mor i et rom med leker i to ganger tre minutter. Jeg vil bruke Ainsworths fremmedsituasjon som utgangspunktet for en «barnehagemodenhetstest» ved å observere barns væremåte under levering og henting i barnehagen, med andre ord: deres reaksjon på adskillelse og gjenforening.

Det trygt tilknyttede barnet er blidt på vei til barnehagen, leier mor og sier deretter uproblematisk farvel, samtidig som det er klar over at mor går. Barnet vinker, og når mor er gått, tar barnet fatt på sin utforskningsatferd, det vil si prososial lek med andre barn. Barnet leker harmonisk med de andre gjennom dagen og spør ikke hele tiden etter mor, da det allerede har en internalisert (indregjort) trygghet som indre arbeidsmodell (Bowlby), og vet at det vil bli hentet av mor uansett og til riktig tid. Når barnet hentes, viser det en positiv gjensynsreaksjon ved å vende seg med glede mot mor. Barnet går raskt i nær relasjon med mor og de deler gleden over at hun er kommet tilbake. Etter gjenforeningen er barnet klart for mer utforskningsatferd, det vil si å fortsette lek og aktiviteter med seg selv og andre i hjemmet. Dette barnet har en trygg tilknytning og er ferdig med den tidlige emosjonelle utviklingen, slik at det kan bevege seg videre oppover i husets neste etasje; den sosiale. Barnet er klart for å gå i barnehagen.

Det utrygge barnet

Dette barnet fremstår som klengete og holder mor hardt i hånden når de sammen er på vei til barnehagen. Barnet vil egentlig heller være hjemme med mor, og viser motstand mot turen til barnehagen. Signalet fra barnet er et tegn på utrygghet og et uttrykk for en selvtilrettelegging der barnet sier ifra om sitt eget beste, nemlig det tidlig udekkete behovet for mer fokusert tilknytning i første etasje. Når barnet og mor kommer til barnehagen, passer barnet godt på mor, slipper henne ikke, og gjør alt for å kunne sette seg på mors fang, der det blir sittende så lenge som mulig. Når førskolelæreren foreslår at mor bør gå seg en tur, slik at barnet kan gjøre et forsøk på å være i barnehagen uten henne, kommer en sterk frustrasjonsreaksjon og motstand.

Når mor omsider går, vinker barnet etter henne i 20 minutter, også lenge etter at hun er gått. Deretter detter hånden ned, barnet snur seg trist og apatisk vekk og leter etter et nytt voksent fang å sitte på. Der sitter det, med tommelen i munnen, og spør hele tiden om når mor kommer tilbake. Barnet begynner ikke å leke med de andre barna, og viser dermed ikke utforskningsatferd. Dette barnet er tydelig ikke ferdig med fokusert tilknytning og emosjonell utvikling. Det er dermed ikke klart for overgangen til neste etasje, eller til å begynne i barnehagen. Det finnes også en annen type barn som heller ikke er «barnehagemodne». Det er barn som har vokst opp på barnehjem forut for adopsjonen, og i etterkant utviklet en udiskriminerende tilknytningsstil. Disse barna fungerer ytre sett godt i barnehagen, men det er feil. Det er alt for få som har lagt merke til de store likhetene mellom et barnehjem og en barnehage.

Hyggelig og blidt

Barnet med den udiskriminerende tilknytningsstilen er hyggelig og blidt, og det blir fort kjent med mange. Det kan like etter ankomst havne på besøkendes fang, eller ta turen i nabolaget og ringe på alle dører for å se om det finnes noen å leke med. Det er lett å oppfatte barnets atferd som noe positivt, og si: «Så tillitsfull han/hun er som kommer rett til meg.» Atferden er dessverre heller et tegn på tilknytningsproblematikk hos barnet, og ikke på en internalisert, grunnleggende tillit. Barnet har ikke knyttet seg trygt til sine nye omsorgspersoner og bruker dem ikke som en trygg base, men går ukritisk til hvem som helst. Denne tilknytningsformen er nærmere beskrevet i min artikkel om barn med udiskriminerende tilknytningsforstyrrelse («Sjarmør og partyløve. Om barn og ungdom med udiskriminerende tilknytningsforstyrrelse») som vil bli utgitt i 2011.

Når dette barnet følges i barnehagen, går det raskt inn og begynner å leke med andre barn, lenge før mor har klart å komme seg ut av bilen og inn i barnehagen for å si farvel. Dette barnet må gjenta utviklingspsykologisk teori med en trygg erfaringsbase i forholdet til adoptivmor eller far. Den udiskriminerende tilknytningsstilen er mer dysfunksjonell enn det folk flest er klar over, og fører ubehandlet i de fleste tilfeller til alvorlig psykopatologi. Dersom man lurer på om barnet viser tegn til tilknytningsproblematikk og kanskje ikke er klart for barnehagestart, kan man søke om utredning ved Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP), eller hos en privatpraktiserende psykologspesialist med kompetanse på tilknytning.

Hvis barnet må gå i barnehagen

Noen familier kommer i den situasjonen at barnet må gå i barnehagen grunnet familiens økonomi eller yrkesrelaterte begrensninger. Da gjelder det å gjøre det beste ut av forutsetningene. Dette kan gjøres ved å være med barnet i barnehagen i en lengre tilvenningsperiode, og ikke minst ved å utvide den fokuserte tilknytningen hjemme mellom

barnet og tilknytningspersonen, både kvalitativt og kvantitativt. I tillegg kan man skolere barnehagepersonalet i å følge utviklingspsykologisk teori. Det innebærer at barnet får en fokusert tilknytningsmulighet til en hovedtilknytningsperson, som må være tilgjengelig i den tiden barnet er i barnehagen. Personen må si ifra om hvor hun eller han er og hvem barnet skal henvende seg til dersom vedkommende for eksempel går på et møte. Det er likevel viktig for meg å presisere at en slik løsning ikke er den beste for et barn med tilknytningsvansker, da barnet primært trenger fokusert tilknytning hjemme.

Skulle noen oppfatte meg som prinsipiell motstander av barnehagen, er dette en misforståelse. Barnehagen er et flott sted å være for dem som er ferdig elsket i første etasje. Adoptivbarn er ofte ikke det ved ankomst, og det haster dermed ikke med å sende dem i barnehagen. På vegne av barnet vil jeg fremme mottoet: «Elsk meg først, så kan jeg leke med de andre.»

Litteraturhenvisninger

Går du inn på www.haarklou.no kan du lese mer om tilknytning og utviklingspsykologi i følgende artikler:

«Emma tvert imot eller noe mer. Om barn og unge med reaktiv tilknytningsforstyrrelse.» Revidert 2010.

«Emma tvert imot eller noe mer 10 år senere; Hun trenger TIFA: de tilknytningsfremmende aktiviteter. Om behandling av tilknytningsforstyrrelse.» Revidert 2010.

«Når mitt adoptivbarn avviser meg og er sint og sur på meg, hva gjør jeg da? Om overføring og motoverføring.» 2006.